

Robert Rebitsch

MATYÁŠ GALLAS

(1588 - 1647)

Císařský generál
a Valdštejnův „dědic“

Robert Rebitsch

MATYÁŠ GALLAS

(1588 - 1647)

Císařský generál
a Valdštejnův „dědic“

Přeložil, úvodem a závěrečnou kapitolou opatřil Jan Kilián

GRADA PUBLISHING

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Robert Rebitsch

Matyáš Gallas (1588–1647) **Císařský generál a Valdštejnův „dědic“**

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 5295. publikaci

Odpovědná redaktorka Danuše Martinová
Přeložil, úvodem a závěrečnou kapitolou opatřil PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Sazba Q point
Barevné fotografie v 1. příloze Petr Kříž, ve 2. příloze Robert Rebitsch
Fotografie na obálce Petr Kříž
Černobílé fotografie v knize jsou z fotoarchivu Jana Kiliána
Počet stran 400 a 16 stran barevné přílohy
První vydání, Praha 2013
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Originally published by Aschenndorff Verlag GmbH & Co. KG, Münster,
Germany, 2005.

Knihla byla přeložena ze zkráceného a upraveného originálu **Matthias Gallas (1588–1647).
Generalleutnant des Kaisers zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges.
Eine militärische Biographie**
vydaného nakladatelstvím Aschenndorff Verlag GmbH & Co. KG, Münster, Německo.

© 2006 Aschenndorff Verlag GmbH & Co. KG, Münster
Czech language edition © Grada Publishing, a.s., 2013
Cover Design © Q point, 2013

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.*

ISBN 978-80-247-4778-1 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-9288-0 (elektronická verze ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-9289-7 (elektronická verze ve formátu EPUB)

Obsah

Úvodní slovo k českému vydání.....	7
I. Úvod.....	9
II. Matyáš Gallas v historiografii a literatuře.....	15
III. Zázemí a původ	25
Tridentské biskupství	25
La famiglia (Gallaso) di Castel Campo.....	28
Původ a socializace	29
IV. Matyáš Gallas v katolické Lize	34
V. Křest ohněm v císařských službách: Účast ve válce o mantovské dědictví	42
VI. Gallas pod velením Albrechta z Valdštejna	52
VII. Likvidace frýdlantského vévody	59
VIII. Přípravy na velkou ofenzivu	72
IX. Nördlingen – velký triumf	76
X. Tažení proti Francii	83
Začátek války proti Francii	83
Císařská armáda v Lotrinsku	89
Přípravy k tažení proti Francii roku 1636	94
Vpád hlavní císařské armády do Burgundska	99
XI. Tažení proti Švédům	111
Politicko-vojenské pozadí.....	111
Tažení k pobřeží	114
Ústup ze severu.....	124
Obléhání Prahy a Gallasovo propuštění	131
XII. Znovu vrchním velitelem císařských sborů	137
První generalát arcivévody Leopolda Viléma	137
Návrat Matyáše Gallase v roce 1643	138
XIII. Císařské tažení do holštyňského vévodství v roce 1644.....	145
Vojensko-politická situace.....	145
Vojenské přípravy a plány tažení	146
Císařské tažení	154
Ústup	159

Bernburg	162
Magdeburk	167
Výsledky tažení do Holštýnska	172
XIV. Síť vztahů: Příznivci a důvěrníci na císařském dvoře	175
XV. Jako generál poručík pod velením Leopolda Viléma	185
Obrana habsburských dědičných zemí	185
Tažení Leopolda Viléma v roce 1646	192
XVI. Třetí generalát	196
XVII. Alkoholismus, nemoci a smrt	204
Alkoholik.....	204
Dna	206
Smrt, pohřeb a závěť	209
XVIII: Společenský a ekonomický vzestup díky vojenské kariéře	214
Společenský vzestup	214
Ekonomické výhody: výsluhy, dary a kořist.....	219
Výsluhy	219
Dary	223
Kořist	227
XIX. Chronologie Gallasova života	229
XX. Konec Gallasů v Čechách (Jan Kilián)	231
Poznámky.....	244
Seznam použitých zkratk	321
Prameny archivní	324
Prameny editované	327
Literatura	336
Jmenný rejstřík.....	393

ÚVODNÍ SLOVO K ČESKÉMU VYDÁNÍ

Životopisy předních vojevůdců a politiků různých dějinných epoch bezesporu patří ke čtenářsky mimořádně vděčným tématům a na tento zájem slyší jak popularisté, tak seriózní historiografie. Konflikt, který sužoval v 17. století Evropu po dlouhých třicet let, měl rovněž své hvězdné postavy, které se již dočkaly ne jedné či několika, ale dokonce i mnoha desítek monografií, ať již budeme uvažovat o kardinálovi Richelieu nebo o českému čtenáři ještě důvěrněji známém císařském generalissimovi Albrechtu Václavovi Eusebiovi z Valdštejna. Právě ve stínu této osobnosti, s mimořádným osudem a velmi tragickým koncem, zůstali ostatní muži třicetileté války, ačkoli se třeba i oni výrazně zapsali do středoevropských, potažmo českých dějin, a na odstranění frýdlantského vévody se podíleli velkou měrou. Zatímco tedy Valdštejn přitahoval, přitahuje a přitahovat jistě i nadále bude celé generace historiků, muži jako Jan Aldringen, Ottavio Piccolomini, Jindřich Šlik, ba dokonce Maxmilián z Trauttmansdorffu, přední císařský diplomat a spoluvůdce vestfálského míru, jsou stále bez moderní biografie a poznání jejich životních osudů, duševních pochodů a historického významu jsou značně torzovitá. Stejná slova, a to možná ještě dvojnásobně, donedávna platila o Matyáši Gallasovi. Přestože tento trident-
ský rodák po Valdštejnově smrti stanul v absolutním čele habsburské generality a k vykreslení jeho barvitého života je k dispozici úctyhodné množství kartenů v rámci rodinného archivu, tradovalo se donedávna mylně i datum jeho narození (1584/1588) a jméno (Jan Matyáš/Matyáš). Nemluvě o tom, že Gallas autorům psaného slova velmi často posloužil jako údajně zářná ukázka neschopnosti, nekompetentnosti a nestřídmého života – příkladem za všechny budiž oblíbená a ve velkých nákladech vydávaná práce švédského historika Petera Englunda (česky vyšla pod názvem *Nepokojná léta*), který nedokázal Gallasovo jméno v podstatě ani jednou přejít bez invektivy. Jaký však byl císařský generál poručík ve skutečnosti, jak probíhala jeho kariéra, jak je možné, že v čele armády stanul hned třikrát, byl-li opravdu tak neschopný?

Na uvedené otázky i na mnoho dalších se ve své knize snaží odpovědět rakouský historik Robert Rebitsch (*1968). Stejně jako Matyáš Gallas je i jeho první životopisec tyrolského původu, nikoli však z Tridentu, ale z Brixleggu, absolventem innsbrucké univerzity v oborech historie a filozo-

fie s pedagogikou a psychologií. Magisterského gradu dosáhl v roce 1996, o čtyři roky později pak následovala disertační práce o Tyrolsku za vlády Karla V. (*Tirol, Karl V. und der Fürstenaufstand von 1552*), publikovaná vzápětí knižně. V Innsbrucku, nyní již jako docent na Institutu pro historické vědy a evropskou etnologii (Institut für Geschichtswissenschaften und Europäische Ethnologie), působí Rebitsch nadále. Je mj. odborným členem Innsbruckých historických studií, členem pracovního spolku pro poznání úlohy vojska v rané novověké společnosti (Arbeitskreis Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit) a nositelem ceny Theodora Körnera za rok 2002. Specializuje se na evropské a tyrolské dějiny 16. a 17. století, zvláště pak na vojenskou historii a biografiku. Vedle uvedené prvotiny a zde předkládaného Gallase je autorem celé řady odborných článků a ještě dvou dalších významných knih, které jsou tematicky zajímavé také pro českého čtenáře. V roce 2005 Rebitsch v innsbruckém univerzitním nakladatelství publikoval životopis Ruprechta Falckého, syna falckého kurfiřta Fridricha V., syna proslulého českého „zimního krále“ (*Rupert von der Pfalz [1619–1682]. Ein deutscher Fürstenson im Dienst der Stuarts*). Zanedlouho následoval Gallas a po něm i Valdštejn, vydaný nedávno v prestižním nakladatelství Böhlau (*Wallenstein. Biografie eines Machtmenschen*, Wien–Köln–Weimar 2010) a vzniklý především v souvislosti s prací na životopisu tridentského rodáka.

Český čtenář se dosud musel spokojit jen s více či méně stručnými a velmi černobílými črtami Gallasovy pestré kariéry, které pravidelně i na pouhých několika řádcích přinášely větší množství nekorektních nebo zavádějících údajů. Mohl se také obracet ke starším knihám a studiím německých historiků z českého pohraničí, mj. k pracím Franze Némethyho, Antona Ressela a na prvním místě Hermanna Hallwicha, jejich zpracování však již dávno zastarala. Kniha Roberta Rebitsche je každopádně moderním a vyčerpávajícím zpracováním tématu se širokým pramenným záběrem a zohledňující velké množství odborné literatury. V předkládané publikaci se přitom nejedná o doslovný překlad německého originálu *Matthias Gallas (1588–1647). Generalleutnant des Kaisers zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges. Eine militärische Biographie* (Münster 2006), ale o mírně zkrácenou a také (autorem samotným, redakcí a překladatelem) upravenou verzi, doplněnou pro českého čtenáře o stručný nástin osudů Matyášových potomků až do vymření rodu v 18. století.

I.

ÚVOD

Sledujeme-li odbornou literaturu o třicetileté válce poněkud podrobněji, musíme nutně dospět k závěru, že až na pár výjimek bylo zatím zcela okrajově pojednáno o vojenských událostech, stejně jako politických jednáních druhé poloviny tohoto krvavého konfliktu. Odhlédneme-li od několika děl, která se zaměřují na poslední roky války,¹ jedná se u výzkumů sahajících za rok 1634 většinou o důkladné pramenné sondy ve formě disertací.² Nicméně všeobecně platí, že první polovina války až do smrti generalissima Albrechta z Valdštejna je prozkoumána mnohem lépe než polovina druhá. Přehledová pojednání ke vzniku, průběhu a důsledkům konfliktu reflektují od Valdštejnovy smrti další události, jako například vojenské operace a rozhodující momenty, už pouze okrajově a soustřeďují se podstatně detailněji na mírová jednání ve Vestfálsku, která jsou velmi dobře známa díky klasickým pracím Fritze Dickmanna a také díky obsáhlé edici *Acta Pacis Westphalicae*. Skoro můžeme získat dojem, jako by soupeřící strany během jednání v Münsteru a Osnabrückeru zastavily všechny válečné operace. Tak to ale opravdu nebylo.

Nejinak je tomu se znalostí jednajících osob. Jistě, existuje řada přínosných i méně přínosných biografí z doby třicetileté války, přesto nakonec vzbudily větší zájem mezi historiky jen některé postavy této epochy. Bezpochyby k nim patřili a patří český šlechtic Albrecht z Valdštejna, francouzský kardinál a premiér Armand Jean du Plessis, tedy Richelieu, a švédský král Gustav II. Adolf, kteří byli ceněni natolik, že se dočkali vlastních životopisů. Je nesporné, že tito přední a také protikladně hodnocení vojevůdci, resp. knížata, vyznačují zcela mimořádné fluidum. Na druhou stranu je ovšem při podrobnějším pohledu na biografie z třicetileté války také velmi překvapivé, že pro uvedený konflikt natolik zásadní osobnosti panovníků, jakými byli Ferdinand II. a jeho syn Ferdinand III., se v moderních pojednáních dosud nedočkaly rozhodně uspokojivého zhodnocení. Co ostatně platí pro ony habsburské vládcy, platí ještě mnohem více pro císařskou generalitu třice-

tileté války – přirozeně, odhlédneme-li od Valdštejna. Skvělá práce Barbary Stadler o Gottfriedu Heinrichu Pappenheimovi³ zůstává světlou výjimkou.

Protagonistou předkládané studie je generál poručík Matyáš Gallas, *hrabě z Kampu* (Castel Campo v někdejší tridentském biskupství)⁴ a *Freyenthurnu* (Torre Franca, Mattarello; tamtéž), *pán na Smiřicích, Liberci a Frýdlantu, skutečný tajný a válečný rada Jeho císařského Majestátu, komorník, generál lajtnant, polní maršál a nejvyšší*, který byl během Valdštejnovy likvidace dosazen Ferdinandem II. za prozatímního vrchního velitele a po mnoho let stál v čele císařské armády. Gallas, za jehož největší počin můžeme jistě považovat vyhranou bitvu u Nördlingenu (5.–6. září 1634), se nikdy nestal předmětem samostatného výzkumu a vskutku také nepatří ke (kdysi) mnohem proslulejším nebo alespoň pozornost přitahujícím osobnostem třicetileté války. Ačkoli historická věda v posledních desetiletích stanovila jiná kritéria biografické záslužnosti než jen antikvární přívlastky vojenské slávy, pochybného hrdinství a sporného úspěchu,⁵ césurá v příslušném výzkumu s ohledem na jeho hodnost císařského generála poručíka a de facto vrchního velitele přece jen překvapí. Vždyť tento muž byl po císaři, případně po generalissimovi, nejvyšším důstojníkem říšské armády.

Pokud už Gallas našel v literatuře ohlas, pak spíš negativní, přinejmenším coby neúspěšný zjev, jako takzvaný „kazivoj“. Nedávno dokonce jeden historik a specialista na skandinávské dějiny konstatoval, že švédští vědci císařskému generálu poručíkovi věnovali málo pozornosti právem.⁶ S tímto názorem lze sotva souhlasit, jelikož životopisná záslužnost se nevztahuje jen na úspěch, historickou velikost, prominenci, mimořádnost nebo zvláštní vlastnosti. Ani ty, kdo byli po právu zapomenuti, ať je tomu z jakýchkoli důvodů, věda opomíjet nesmí. Již delší čas už nejsou beztak sporná klíčová slova jako „jedinečnost“, „nenahraditelnost“, „ojedinělost“, „proslulost“, „osobnost“, „hrdinství“ a „významnost“ výlučnými kritérii pro osoby, jež si zaslouží pozornost, jelikož se novější biografie zabývají také tzv. „prostými lidmi“, typy či skupinami (např. i rodinami).⁸ Má-li být historiografie chápána jako věda o člověku a jako věda o lidském jednání (nebo také ne-jednání) v prostoru a čase, musí se rovněž rozšířit spektrum biograficky zpracovávaných osob, ať už jde o individuality nebo uzpůsobené a propojené kolektivy. Toto spektrum je takřka bez hranic.

Biografická historiografie sice může postavit do středu svého pozorování individuální životopis (nebo kolektivy), měla by ale přesto uspokojit historický zájem o poznání.⁹ Proto především platí potřeba pojednat historický

a také osobnostní moment, a nikoli jen všeobecně historickou či osobní biografii. Musí být tudíž zkoumána otázka, nakolik a kdy pojednávaná osobnost vůbec disponovala dějinnou relevancí. Přitom nelze líčit jen osobní životopis, ale je nutno zohlednit rovněž historické události, procesy, ekonomické a sociální rámcové podmínky a struktury. Zkrátka, postava sledovaná v biografickém dějepisectví musí být zasazena do politického, sociálního, konfesního a ekonomického kontextu, resp. do všeobecných dějin své doby.

Olaf Hähner rozdělil historické biografie na dva základní typy, syntagmatickou a paradigmatickou. Syntagmatická se soustřeďuje na jednající, dějnotvorné osobnosti, paradigmatické biografie naproti tomu pojednávají o osobách, které mohou být „považovány za předmět působení dějin“.¹⁰ Řečeno trochu jednodušeji, redukuje se tu oba zmíněné typy na „tvůrce a hrací figurky dějin“. Byť budou takové kategorizace na základě šedých zón a smíšených forem vždy poněkud problematické, musí být Matyáš Gallas zařazen spíš do druhé kategorie. Generál poručík jistě nebyl osobností, která by představovala hybatele historických událostí, jakými byli např. Alexandr Veliký nebo Napoleon, nebyl v žádném případě iniciátorem a tvůrcem důležitých historických procesů nebo počinů, naopak jen jakousi převodovou pákou a zrcadlem dobových okolností, stejně jako obětí pro dobu typických rámcových podmínek. Přesto může být na jeho osobě velmi dobře ukázán význam individuálního jednání a rovněž selhání. V osobě generála poručíka se přímo zosobňuje vedení války císařskou stranou ve druhé polovině třicetileté války: strategie, rozhodovací procesy, rozhodnutí samotná, rozkazy, plány, záměry, schopnosti, ale také nemohoucnost Habsburků přivodit ve válce rozhodující obrat. Gallas byl bez nadsázky výkonným orgánem Habsburků, ačkoli přirozeně mohl vnést do rozhodovacích procesů své myšlenky a názory v podobě plánů polních tažení a zhodnocení situace. Tridentský rodák byl člověkem s nosnou funkcí, jehož záměry a motivy k jednání musely být podřízeny cizím tlakům. Tento antagonismus se dá nejlépe doložit před polními taženími nebo během nich. Ať už byl jeho vliv na císaře (případně námitky proti jeho rozhodnutím) jakkoli velký, musel nakonec Gallas příkazy a pokyny z Vídně provést. Právě v tom však spočívá podnět k zabývání se osobou a činností generála poručíka, neboť historický výzkum se dosud nezaměřil ani na průběh řešení rozhodovacích problémů, ani na přesnější postup většiny vojenských operací zejména ve čtyřicátých letech 17. století. Mnohé zůstalo torzem, detaily se pak dají nalézt ve speciálních výzkumech.

Čtenáři předkládaná publikace je vojenskou biografií, začleněnou do politického, ekonomického a sociálního kontextu třicetileté války. Tak jako politické životopisy státníků, zřídka i žen,¹¹ zkoumají zvláště jejich vliv, případně působení na důležité a státní počiny, na vnitřní i zahraniční politiku jejich doby, může být biografie generála poručíka jen vojensko-historickým pojednáním jeho činnosti. Jednak byl Matyáš Gallas – alespoň pro dobu, kdy je pro nás zachytitelný prameny – od mládí vojákem, jednak je většina archivního materiálu zahlcena vojenskou tematikou. Život generála poručíka Gallase se odehrával ve válce, on sám byl čistě polním důstojníkem, nikoli poradcem na dvoře ve vojenské šarži, nepatřil k vojenským velkopodnikatelům á la Valdštejn, ani ke dvořanům či velkoryse vystupujícím mecenášům umění. Jeho vojenstvím ražený životní osud se pochopitelně odráží v archivním materiálu. Sotva Gallas opustil jeviště válečného divadla, jako například v letech 1640–1642, písemné záznamy o jeho životě a počínání se ihned rapidně ztenčily. Dosud málo využitý rodinný archiv Clam-Gallasů, dnes uložený v děčínské pobočce Státního oblastního archivu v Litoměřicích, skrývá pro téma Matyáš Gallas obsáhlou, k rekonstrukci jeho vojenských misí nepostradatelnou válečnou kancelář z let 1629 až 1647. Nevojenské složky z rodinného archivu informují jen velmi málo o soukromém životě generála poručíka, výrazně více informací skýtají k jeho majetkům a obchodům. Pro vojenské aktivity v období od roku 1630 do roku 1637 mají rovněž velký význam Stará polní akta (Alte Feldakten) v oddělení Válečného archivu Rakouského státního archivu (Kriegsarchiv des österreichischen Staatsarchivs) ve Vídni. Po roce 1637 je obsah Starých polních akt k Matyáši Gallasovi mnohem útlejší. Teprve pro rok 1644 se stává Gallasova válečná korespondence ve Válečném archivu znovu vydatnější. Třetím významným prameným zdrojem pro vedení války císařskou armádou, a tím i pro Gallase, jsou Válečná akta (Kriegsakten) v oddělení Rodinného, dvorského a státního archivu (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) ve Vídni. Tento fond vhodně doplňuje Stará polní akta. Uvedené tři zdroje obsahují korespondenci Gallasem odeslanou i přijatou, příslušné rozkazy a informace od obou Ferdinandů i dopisy různých generálů a císařových poradců. Samozřejmě, že i v jiných, v příloze uvedených archivech lze nalézt cenné údaje k životopisu a k vojenským aktivitám v Tridentu narozeného generála.

Nikoli nepodstatná část relevantního českého archivního materiálu byla zpracována v sedmi svazcích edice *Documenta Bohemica bellum tricennale*

illustrantia (DBBTI) a zprostředkována formou registů nebo v plném znění. Tento zásluhný projekt je rozhodně nejpřínosnější pramennou edicí pro celkový pohled na třicetiletou válku, jelikož velkorysý podnik Acta Pacis Westphalicae pojednává „jen“ o období vestfálského míru a rovněž ambiciózní a kvalitativně vynikající bavorský projekt ke korespondenci a aktům pro dějiny třicetileté války zatím nepřekročil dobu pražského míru. V případě DBBTI se jedná o z velké části spolehlivě parafrázované písemnosti z českých rodinných archivů, které byly uveřejněny po nutné selekci. Ačkoli edice zřídka vykazuje hrubé obsahové chyby, je přinejmenším občas tristní zlomkovitá parafráze jednotlivých písemností.

Biografické možnosti, jak uchopit Gallase na základě pramenných a výzkumných zdrojů, jsou pak všechno jiné, jen ne příznivé, jelikož k prvním třiceti letům jeho života chybí širší a skutečně vypovídající pramenná základna. Zde je nutno se spolehnout hlavně na soudobou historiografii, která však rozhodně nepracovala s takovou objektivitou, jakou bychom si dnes přáli. Vychází-li životopisec z toho, že se schopnosti a sklony utvářejí v raných životních fázích osobnosti, musí zde nastat jisté manko. Už jen z toho důvodu je i tato studie „částečnou biografií“, jak o ní všeobecně hovoří Joachim Rohlfes, tedy biografií, která rozhodně nepojednává o všech životních aspektech a musí se koncentrovat na jednu nebo několik málo perspektiv.¹² Vedle sociálních a ekonomických aspektů, které by měly přijít ke slovu podrobněji, stojí pochopitelně v případě generála poručíka v popředí vojenské hledisko. Stav pramenů a profese sledovaného muže utvářejí takové těžiště samy od sebe. Naopak zde nemůže být do posledního úhlu osvětlen jeho soukromý život ani definitivně platný celkový obraz jeho osobnosti.

Tato kniha se však nechce soustředit jen na pouhé líčení událostí, ale musí (jak už bylo zmíněno) zohlednit i ekonomický a sociální kontext. I když se ke Gallasovu dětství a mládí nedá nalézt nic konkrétního, bude nutné položit si otázku po jeho společenském prostředí a původu. Problematika druhého života našeho hrdiny nesmí být v historiografii v žádném případě opominuta, vzhledem k nedostatku obsáhlejších biografických prací o generálu poručíkovi bude nicméně stručnější. Gallas se totiž stal v souborných dílech nanejvýš předmětem biografických skic. Biografická studie musí ovšem dále zodpovědět otázku vzestupu muže z nižší šlechty do (druhé) nejvyšší funkce v císařské armádě, rozkrýt zisk rozsáhlého majetku, vyjasnit finanční výdělků, popsat Gallasův poměr k Valdštejnovi, stejně jako

vůbec osvětlit vojevůdcovu společenskou síť, vysvětlit způsob jeho vojenské činnosti, vymezit osobní a strukturální rámcové podmínky jeho jednání a přirozeně také představit jeho osobní mínění a pocity v krizových situacích, nakolik to bude možné.

Podstatný význam v neposlední řadě zaujímá rozhodovací proces v císařské vojenské strategii za třicetileté války, kde měl generál poručík minimální právo návrhů, a jeho vztah k Ferdinandovi II. i k Ferdinandovi III. Tato životopisná práce o Matyáši Gallasovi by však neměla být chápána jako modelová studie typického důstojníka třicetileté války. Vždyť Gallasova kariéra se až do jeho čtyřicátého roku neodvíjela pro muže z jeho sociálního prostředí nijak mimořádně, a teprve vstupem do císařské armády se vzestup urychlil s nebývalou razancí. Už vůbec tu není činěn pokus představit generálova rozhodnutí a chování z pohledu historické psychologie nebo psychoanalyticky pojaté případové studie. K tomu autorovi těchto řádků chybějí znalosti z oboru psychologie a také potřebná pramenná základna, jelikož pro prvních třicet let života tridentského rodáka nejsou k dispozici žádné prameny osobní povahy. Proto nemohou být k psychologicky směřovatným životním fázím učiněny žádné zaručené, vědecky objektivní výpovědi.

Středem zájmu všech pozorování bude zajisté generál poručík Matyáš Gallas a jeho „působíště“. Nicméně za třicetileté války se samozřejmě bojovalo na mnoha frontách. Překládaná práce ovšem nechce a nemůže poskytnout celkové pojednání o císařské vojenské strategii za třicetileté války, analyzována mohou být pouze ona válečná jeviště, na nichž Gallas velel, a ona rozhodnutí, jichž se účastnil. Ostatní pro průběh války důležité události budou alespoň zmíněny, pokud Gallase nějak ovlivňovaly.

Konečně by měl být na základě nově získaných stop a znalostí válečných průběhů a operací, stejně jako výpovědí a názorů soudobých osobností, předložen diferencovaný obraz generála poručíka, v němž by neměly najít odezvu jen osobní důvody jeho selhání nebo naopak úspěchu, ale také symptomatické rámcové podmínky a struktura vedení válek v dané době.

II.

MATYÁŠ GALLAS V HISTORIOGRAFII A LITERATUŘE

Sepisujeme-li biografii historické postavy, nelze opominout již existující hodnocení jiných historiků. Jednotný obraz nám ovšem poskytnou málokdy, protože na jednu a tutéž postavu pochopitelně existují zcela rozdílné pohledy.¹³ Důvodem toho může být na jedné straně způsob odlišného užívání pramenů a literatury, na straně druhé tu jistě svou neopominutelnou roli sehrávají také životopiscova osobnost, socializace, politická příslušnost atd., a to navzdory veškeré snaze o objektivitu. Právě sepsání biografické studie v sobě skrývá nebezpečí, že toto bezpodmínečně nutné vědecké kritérium objektivitě sejde pisateli z očí. Až příliš snadno sklouzávají autoři životopisů k subjektivním náhledům a hodnotí pojednávanou osobu zcela pozitivně nebo zcela negativně. Jelikož se navíc osobní hodnocení historika většinou rovná posmrtnému posouzení, resp. pozdějšímu, avšak manifestnímu známkování, měl by dát posudek, pokud je vůbec nutný, silně diferencovaný obraz. Přitom platí, že diferencovat by se mělo na rozličných úrovních, komponenty zkoumat v různých kritériích, a přesto neztratit ze zřetele celistvost té které postavy. Například lidská složka pojednávané osoby většinou představuje jinou úroveň posudku než její konání a jednání ve funkci, která jí byla přidělena.

Pokud budeme bilancovat zmínky o císařském generálu poručíkovi Matyáši Gallasovi v příslušné literatuře posledních dvou set let, dostaneme (v protikladu k názorům mnoha jeho současníků) jasný obraz situace: Gallas byl „pijan“ (což reprezentuje jeho lidskou komponentu) a „kazivoj“ (profesní komponenta). Generál byl tedy lidskými deficity zatíženým, neschopným vojákem, který za svou proslulost coby „kazivoj“ vděčil nešťastným, ba dokonce katastrofálním tažením a jiným nezdařeným vojenským operacím. Zde ještě nehodláme hodnotit názory jdoucí zpět až k jeho současníkům, nejprve se na zaznamenané úsudky jen podívejme, abychom si ukázali běžný obraz císařského generála ve službách habsburské dynastie.

Na rozdíl od hodnocení historiků v 19. a 20. století jsou soudobé (a probabsburské) komentáře přirozeně mnohem pozitivněji laděné. Jedním z nejvýznamnějších habsburských historiografů první poloviny 17. století byl bezesporu Franz Christoph Khevenhüller, hrabě z Frankenburgu (1588–1650).¹⁴ Narodil se v Korutanech, na svých kavalírských cestách procestoval Itálii, Nizozemí, Francii i Anglii a v letech 1617–1631 působil jako císařský vyslanec na španělském dvoře v Madridu, takže jej lze považovat za důvěrného znalce španělských poměrů s dobrými kontakty na španělskou korunu. V roce 1621 se stal Khevenhüller tajným radou a roku 1623 rytířem Řádu Zlatého rouna.¹⁵ Jeho obsáhlé a podrobné dílo *Annales Ferdinandi*,¹⁶ sepsané z pověření císaře Ferdinanda II., které vyšlo v prvním vydání v devíti dílech a ve druhém v dílech dvanácti se dvěma suplementárními svazky, právem platí za ústřední počín rakouského barokního dějepiscectví.¹⁷ Khevenhüller se přitom mohl opřít o bohatý písemný materiál ze státních i soukromých archivů, který občas přepisoval doslova a bez udání pramene. Vedle genealogií, politické korespondence a důležitých vyslaneckých zpráv nesmí být přitom zapomenuto na ještě jeden zdroj Khevenhüllerova díla – jako vysoký státní úředník udržoval kontakty s nejvýznamnějšími státníky, důstojníky a osobnostmi své doby. Proto se můžeme domnívat, že se mnohé sám dověděl přímo od osob, jimž později věnoval jinou svou práci, *Conterfet Kupfferstich*, dílo se zvláště pečlivými biografickými skicami a půvabnými mědiryty.¹⁸

S Matyášem Gallasem přišel Khevenhüller do kontaktu vícekrát. V březnu 1636 doručil do hlavního ležení armády ve Špýru císařskou instrukci pro tažení do Francie, porozprávěl tam s generálem i s jinými rady a společně s Gallasem v roce 1646 konal válečnou konferenci.¹⁹ Jistě nešlo o jediná setkání podobného druhu. Kontakt zůstal zachován díky vystoupením generála poručíka a tajného rady Gallase, byť spíše řídkým, v dvorské válečné radě až do roku 1647.²⁰ Khevenhüller tedy znal tridentského rodáka velmi dobře. Ve svém *Conterfetu* věnoval generálu poručíkovi podrobnou a pozitivně laděnou životopisnou skicu.²¹ Na závěr tu konstatoval: „... *und kan er sich berühmen, dass ob er wohl etlich und Dreyßig Jahr commandiert, von seinem Feind kein haupt-straich empfangen, aber wol deren etliche ausgeben, die zu erzehlen zu lang wären.*“²² Není přitom v žádném případě překvapivé, že kronikář ve službách Habsburků patřičně vyzvedl úspěchy generála poručíka, jehož si cenil pro jeho *obezřetnost a moudrost*.²³ Naproti tomu katastrofální

MATTIAS CONTE GALASSO GENERALE
DELL' ARMI DI FERDINANDO
TERZO IMPERATORE.

H. I. Schellhammer del.

Matyáš Gallas na rytině z knihy G. Priorata Vitae et actioni

neúspěchy, které by musely při posuzování rovněž padat na váhu, připisoval jiným faktorům, jež však rozhodně nesouvisely s Gallasovým selháním. Khevenhüller tak určitě nevykreslil vyvážený obraz vrchního velitele hlavní císařské armády, nelze jej však opomíjet s ohledem na jeho soudobé znalosti. Vždyť *Annales Ferdinandeae* uvádějí i taková fakta, která už se nedají v jiných souborech nalézt, a to včetně rodinného archivu Clam-Gallasů.²⁴

Prakticky totéž platí pro dílo Conteho Galeazza Gualda Priorata (1606 až 1678),²⁵ který byl v roce 1664 povolán do Vídně jako císařský rada a historiograf a stal se „dějepisem leopoldinského dvora“.²⁶ Gualdo Priorato, jenž předtím pracoval pro francouzského krále Ludvíka XIV.²⁷ a po několik let i pro švédskou královnu Kristýnu, byl ve Vídni vybaven velkorysími prostředky a mohl pro svá díla neomezeně využívat státní archivy. Ve Vicenze narozený, v císařské armádě za mantovské války a poté pod Valdštejnem sloužící voják a historik nám poskytl několik záchytných bodů, zvláště pak k jinak neznámým mladým letům Matyáše Gallase, byť jich také není mnoho. Jinak i zde v popředí stojí oslavný hymnus na „velkého vojevůdce“, s nímž pisatel sdílel mj. prožitek války o mantovské dědictví.

Zcela odlišně je třeba hodnotit dílo vorarlberského duchovního Leonharda Pappuse z Tratzbergu (1607–1677).²⁸ Pappus pocházel z Feldkirchu, roku 1633 se stal duchovním radou císaře Ferdinanda II., poté kanovníkem v Augsburgu, roku 1639 byl bavorským kurfiřtem Maxmiliánem I. jmenován generálním vikářem a roku 1646 jej císař ustanovil rezidentem na papežském dvoře. Nedoceněné dílo augsburského a kostnického kanovníka je mimořádně zajímavé zvláště proto, že jako současník a navíc historik habsburské dynastie císařského generála poručíka v určitých pasážích spíš kritizoval a dokonce narážel na Gallasovu neschopnost. Ačkoli byl Pappus (při své kariéře zcela pochopitelně) zcela na straně Habsburků a zaujatý proti Švédům i Francouzům, nezdržoval se rozhodně kritiky na účet císařských porážek a Gallasem spoluzaviněných vojenských katastrof.²⁹

Z dnešního hlediska nesporně velmi zajímavý obraz o generálovi poručíkovi skýtají fundované vojenské spisy hraběte Raimonda Montecuccolihho (1609–1680). Raimondo od útlých let sloužil Habsburkům, zúčastnil se mnoha bitev třicetileté války, např. u Breitenfeldu, Lützeny a Nördlingenu, v roce 1644 se stal polním maršálem, velel v první severní válce (od roku 1658 jako polní maršál pomocných císařských sborů), roku 1664 zvítězil u Sv. Gottharda nad Rábou nad osmanskou přesilou a velel císařským jed-

notkám ve válce proti Francii. Z Modeny pocházející nositel Řádu Zlatého rouna však nebyl jen zkušeným praktikem, uplatnil se velmi úspěšně i jako autor vojenských spisů. Coby analytik válečného dění a vojenství dosáhl tento Ital, roku 1668 jmenovaný prezidentem dvorské válečné rady, evropského věhlasu.³⁰ Je proto nepochybné, že jeho spisy představují pro posuzování jednotlivých postav prvotřídní zdroj. Ve svém „Pojednání o válce“ (*Trattato della Guerra*), v němž popsal své osobní zkušenosti takřka jako praktický návod k vedení války, opakovaně zmiňoval nařízení svého mentora Gallase jako dobrý příklad operativních a taktických akcí. V díle uvedené akce různých vysokých důstojníků měly ukázat jak vzorová, tak také chybná opatření velitelů. Přestože Montecuccoli svého patrona v určitých bodech i kritizoval, jeho celkový posudek vyznívá veskrze kladně. Skoro by se dalo tvrdit, že za třicetileté války se tento ještě mladý důstojník od generála poručíka mohl ve vojenských odborných znalostech leccemu přiučit.³¹ Matyáš Gallas je tak v Montecuccolioh spisech líčen jako kompetentní, uváženě jednající, mazaný, nikoli však bezchybný velitel. Vesměs pozitivní perspektiva je proto s ohledem na pozdější, většinou velmi dehonestující soudy o tridentském rodákovi, velmi zajímavá. Přesto má toto hodnocení poněkud pochybnou pachut'. Nejenže byl Montecuccoli jedním z blízkých důvěrníků generála poručíka, navíc se ještě zdá, že Gallas roku 1638 mladého důstojníka uchránil před soudním tribunálem. Po těžkých excesech Montecuccolioho oddílů na panstvích braniborského kurfiřta totiž přišel císařský příkaz k Raimondovu zatčení,³² který Gallas patrně nikdy nesplnil. Alespoň se to nedá prokázat. Tridentický rodák byl pro Montecuccolioho jistě více než jen nadřízeným.

Jinak tomu bylo u švédské historiografie. Švédský historik Bogislaw Philipp z Chemnitz (1605–1678), podle Friedricha Hermanna Schuberta „jeden z nejdůležitějších literátů švédské velmoci v 17. a 18. století“³³, líčil vojenské porážky císaře s očividným sarkasmem. Chemnitz se narodil roku 1605 jako syn německého právníka ve Štětíně a vystudoval práva a historii v Rostocku a v Jeně. Od roku 1627 je doložitelný coby důstojník v nizozemských službách, v roce 1630 vstoupil do švédské armády. Ve švédském království udělal štětínský rodák velkou kariéru, když jej roku 1644 královna Kristýna jmenovala dvorním dějepiscem. Chemnitz pak ve 40. a v 50. letech 17. století sepsal své hlavní dílo, čtyřsvazkové dějiny třicetileté války ze švédské perspektivy.³⁴ Pod pseudonymem Hippolithus a Lapide už předtím napsal tehdy senzační *Dissertatio de natione status in*

Imperio nostro Romano-Germanico, v níž vznesl ostrou obžalobu katolického habsburského císařství, které postavil na roveň tyranii. Jeho ideální představou pro Svatou říši římskou národa německého byla spíš vláda aristokracie, resp. svazku suverénních knížat, a to při úplném vyloučení legislativní moci císaře a naopak za posílení říšského sněmu.³⁵ Stejně jako Khevenhüller ve Vídni, mohl i Chemnitz ve Stockholmu velkoryse využívat úředně nashromážděné dokumenty. Velmi zdařile přitom zkompiloval do podrobného a náročného vypsání válečného dění tehdejší velká dějepisná díla, oficiální korespondenci švédských státníků a vysokých důstojníků, letáky, stejně jako asi i ústní podání, a to částečně doslovně a aniž by uvedl své zdroje. Při jeho nechuti vůči Habsburkům činilo Chemnitzovi jistě potěšení poukazovat na očividné neúspěchy císařského generála poručíka Gallase. O předání velení v císařské armádě Leopoldem Vilémem³⁶ znovu povolanému Gallasovi roku 1643 napsal: „...und ward dessen stelle durch Gallas ersetzt: Von deme man, Schwedischen theils, gute hoffnung gehabt, das wie Er allbereit eine Armee oder zwo dem Kayser ruinieret, Er solches vielleicht noch einmal thun würde.“³⁷ Naděje švédského dvorního historiografa nezůstaly nenaplněny. Po katastrofě severního tažení císařské hlavní armády proti Švédům do Dánska roku 1644 mohl Chemnitz ve svém díle shrnout: „...(Gallas armádu) in kurzer Zeit ohne Hauptstreich in solchen Ruin gesetzt, das dergleichen in Historien nicht leichtlich wird zu finden sein.“³⁸

Jeden z jeho nástupců ve funkci švédského dvorního historika, známý německý filozof a říšský publicista Samuel Pufendorf (1632–1694), dospěl ke stejnému hodnocení: „...also wurde das Commando über die kaiserliche Armee Gallassen wieder aufgetragen, worüber sich die Schweden freuten. Denne sie wussten seine Mode, dass er die Armee allemahl ruinierte.“³⁹

Zdá se, že soudy švédského dějepisectví převzal i Friedrich Schiller (1759–1805; roku 1802 nobilitovaný), společně s Johanem Wolfgangem von Goethe největší z klasiků německé literatury, a zařadil je do svých obsáhlých dějin třicetileté války. „Von seiner großen Macht“, psal německý básník a historik o tažení roku 1644, „brachte Gallas bloß einige tausend Mann und den Rum zurück, dass kein größerer Meister zu finden sei, eine Armee zu ruinieren.“⁴⁰ Gallasovo tažení roku 1638 proti švédskému generálovi Janu Banérovi hodnotil právem poněkud mírněji: „Erzherzog Leopold, ein Bruder des Kaisers, erhält den Kommandostab, um die Ungeschicklichkeit seines Vorgängers Gallas wieder gut zu machen und die Armee aus ihrem tiefen